

YOPIQ INSHOOTDA BARPO ETILGAN SHAFTOLI BOG‘LARIDA MAQBUL AGROTEKNIK TADBIRLAR TA’SIRIDA FENOLOGIK KUZATUVLAR

Raxmatxodjayev Sherzod Turg’unboyevich

bo‘lim boshlig‘i

ORCID: 0009-0005-0933-4140

Akbaraliyev Islombek Raximberdiyevich

direktor o‘rinbosari, q.x.f.f.d., katta ilmiy xodim

ORCID: 0009-0004-4786-4305

Akademik M.Mirzayev nomidagi bog‘dorchilik, uzumchilik va vinochilik ilmiy-tadqiqot instituti Toshkent ilmiy-tajriba stansiyasi

Annotatsiya. 2024 yilda shaftolining 1 gektar issiqxona maydonida barpo etilgan 8 ta navlarida agroteknik tadbirlar olib borilgan bo‘lib, fenologik kuzatuvlarning ochiq maydonga nisbatan farqi o‘rganilgan. Shuningdek, ushbu bog‘lar yopiq inshootda barpo etilganligi sababli ochiq maydonga nisbatan agroteknik tadbirlari boshqacha bo‘lganligi hamda tomchilatib sug‘orish tizimi joriy etilganligi natijasida fenologik kuzatuvlarni olib borish muhim hisoblanadi.

Kalit so‘zlar: shaftoli, navlar, kuzatuvlar, issiqxona, agroteknika, ko‘chat, variant.

Аннотация. В данной статье рассматриваются агротехнические мероприятия, проводимые на 8 сортах персика, выращиваемых в теплице площадью 1 га в 2024 году, и различия в фенологических наблюдениях по сравнению с открытым грунтом. Кроме того, поскольку эти сады были построены в закрытом грунте, агротехнические мероприятия отличались от открытого грунта, и была внедрена система капельного орошения, важно проводить фенологические наблюдения.

Ключевые слова: персик, сорта, наблюдения, теплица, агротехника, саженцы, варианты.

Abstract. This article examines the agrotechnical measures taken on 8 peach varieties grown in a 1-hectare greenhouse in 2024, and the differences in phenological observations compared to the open field. Also, since these gardens were built in a closed structure, agrotechnical measures were different compared to the open field, and a drip irrigation system was introduced, it is important to conduct phenological observations.

Keywords: peach, varieties, observations, greenhouse, agricultural technology, seedlings, options.

Kirish. Jahonda shaftoli (*Persica vulgaris*) ning 6 xil turi: oddiy shaftoli, gansun shaftolisi, davit shaftolisi, potanin shaftolisi, mir shaftolisi, farg‘ona shaftolisi hamda 500 ga yaqin navi mavjud bo‘lib, uning vatani O‘rta Osiyo sanaladi. Uning mevasi tarkibida 79-89% gacha suv, 6,3-14,4% qand, shu jumladan, 4,8-10,12% saxaroza, 0,5-1,2% pektin moddalar, 0,008-1,02% olma va uzum kislotalari, 9,4-20 mg% S vitamini, 0,6-1,0 mg% A provitamini mavjud. Bugungi kunda dunyo bo‘yicha shaftoli yetishtirish hajmi 22 mln. 156 ming tonna shu jumladan O‘zbekistonda 173,4 ming tonnani tashkil etmoqda [2, 3].

Respublikamizda meva mahsulotlari sifatini yaxshilash, ularning eksport salohiyatini barqaror oshirish va intensiv bog‘lar maydonini yanada kengaytirish, ularda amalga oshiriladigan agroteknika tadbirlarini yanada takomillashtirish bo‘yicha qator chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. Olimlarimiz tomonidan O‘zbekiston iqlim sharoitiga mos yangi shaftoli meva turlari introduksiya qilinib, ularni ilmiy asosda o‘rganish vositasida ishlab chiqarishga tatbiq etmoqda. O‘zbekiston Respublikasi qishloq xo‘jaligini rivojlantirishning 2020-2030 yillarga mo‘ljallangan strategiyasida «fermer xo‘jaliklarida mehnat unumdorligini oshirish, mahsulot sifatini yaxshilash, yuqori qo‘shilgan qiymat yaratish» strategik vazifalardan biri qilib belgilab berilgan [1].

Materiallar va uslublar. Tajribalar 2025-yilda Akademik Maxmud Mirzayev nomidagi bog‘dorchilik, uzumchilik va vinochilik ilmiy-tadqiqot institutining Toshkent ilmiy-tajriba stansiyasining 1 gektar issiqxona maydonida olib borildi.

Tajribalarda shaftolining 8 ta navlaridan kolleksiya bog‘lari

1 gektar issiqxona sharoitida barpo etildi. Shaftoli navlarining ko‘chatlari o‘sinh dinamikasi V.L.Vitovskiy (1979) uslubi bo‘yicha o‘tkaziladi [4].

Natijalar va munozara. Ma‘lumki, shaftoli yorug‘lik va issiqsevar o‘simlikdir. Shu bois, uning yer ustki qismiga tushgan quyosh issiqligi asosiy hal qiluvchi ekologik omillardan biri hisoblanadi. O‘simlik yer ustki qismi tuzilma qismlarining rivojlanishi, novda va shoxlarning morfologik turlari, o‘simlikning hosilga kirishi, barqaror hosil berishi, yosh davrlarining davomiyligi va turning uzoq yashashi shu issiqlik darajasiga sezilarli bog‘liqdir.

O‘sinh kuchi bo‘yicha payvandtaglarni, shuningdek, shox-shabbaga shakl berish usulini to‘g‘ri tanlash o‘simlikka ta’sir etishning muhim amaliy tadbirlaridan biri hisoblanadi. Mevali o‘simliklarni yetishtirishda ushbu ikki agronomik omilni to‘g‘ri tanlash turning mahsuldorligini va texnologik jarayonning ishlab chiqarish samaradorligini sezilarli oshirish imkonini beradi.

Respublikadagi shaftolini yetishtirish bo‘yicha mavud agroteknik talablar kuchli o‘suvchi urug‘lik payvandtaglarda o‘stirilgan siyrak an’anaviy bog‘lar uchun mo‘ljallangan. Butun hayotiy doirasi mobaynida o‘simliklarga ajratilgan maydon ham shox-shabba joylashuvlariga, ham shox-shabba hajmi nuqtai nazaridan to‘liq foydalanilmaydi. Shu bois, biz o‘z tadqiqotlarimizda kuchli o‘suvchi payvandtaglarga asoslangan shaftoli bog‘larini barpo qilishda daraxtlarni joylashtirish sxemasini optimallashtirishni va issiqxona inshootlarga moslashtirilgan usullarni shakllantirishni maqsad qildik. Bunday qulay sxemani

Shaftoli navlarining fenologik kuzatuvlari, 2025 yil

T/R	Navlar	Ko‘chatlar ning umumiy holati (ball)	Ekilgan ko‘chatlar soni	Barg kurtaklarining bo‘rtishi (sana)	Barg kurtaklarining yozilishi (sana)	Ko‘chatlarning ko‘karganligi darajasi, %
1	Lola (n)	4	20	25.03	28.03	100
2	Samanta	4	670	26.03	29.03	85
3	Britniy leyn	4	30	24.03	28.03	90
4	Big bang	5	30	25.03	29.03	100
5	Platimon	5	20	27.03	31.03	100
6	Royal gloriy	3	10	21.05	27.05	70
7	Summer	2	10	20.05	26.05	70
8	Royal diksiy	2	10	21.05	27.05	60

aniqlash bog‘da daraxtlarni zichlashtirish hisobiga maydon birligidan yuqori hosil olish imkonini beradi.

Samanta – ertapishar, shakli tekis, oq go‘shqli anjir shaftoli navi. Daraxti yarimochiq xulq-atvoriga va kuchli o‘shishga ega bo‘lib, GFF-677 payvandtagiga payvand qilingan. U past yoki sovuq joylarga ekishga tavsiya etilgan. Erta gullaydi va gullash darajasi yuqori. May oyining uchinchi dekadasi pishib yetiladi. Meva shakli bir xil tekis va og‘irligi 70 – 120 grammi tashkil etadi. Tez hosilga kiradi va har yili hosildorligi yuqori bo‘lib, uning tami juda yaxshi, xushbo‘yligi va kislotaviylik darajasi past. Meva teri rangi qizg‘in qizil va qadoqlanganda juda chiroyli bo‘ladi. Chuqurchalari yo‘q va terib olinganda poya qismida shikast yetmaydi. Yomg‘ir yog‘ganda yorilishga chidamli, go‘shlining qattiqligi juda yaxshi va tashishga qulay.

1-rasm. Shaftoli navlarining mevalari

Big bang – o‘rtaki shaftolilar ichida birinchilardan bo‘lib pishadi. Daraxti o‘rtacha darajada kuchli o‘shish odatiga ega. Kech gullaydi o‘z o‘zidan samarali changlanadi. Meva yarimkatta va mukammal shaklga ega, og‘irligi 100 – 120 gramm. Mevaning teri rangi deyarli to‘liq qizil, mevasining rangi sariq. Go‘shli qattiqligi juda yaxshi

iyun oyining birinchi va uchinchi haftalari oralig‘ida pishib yetiladi.

Britniy leyn – erta mavsumda yig‘ib olinadigan sariq go‘shqli. U sovuq vaqt talablari past yoki yuqori bo‘lgan joylarga ekishga tavsiya etilgan bo‘lib, mavsumning o‘rtasida gullaydi va gullashi a‘lo. Tez hosilga kiradi, har yili yuqori hosil beradi. Iyun oyining ikkinchi dekadasi pishib yetiladi. Mevasining shakli yumaloq ta‘mi yaxshi, shirin. Teri rangi jozibali, yuzasining katta qismi qizil. Meva go‘shli juda qattiq va ishlab chiqaruvchi tomonidan osonlik bilan ishlov beriladi.

1 gektar issiqxona maydonida resurstejamkor texnologiyalar asosida shaftoli bog‘i barpo etilgan bo‘lib, hozirgi kunda tajriba dalasida 800 tup shaftoli ko‘chatlari ekilgan. Bulardan Lola, Big bang va Platimon navlari to‘liq ko‘kargan. Samanta va Britniy leyn navlarida ko‘karish yaxshi ko‘rsatkichlar ko‘rsatgan bo‘lsada, Turkiya davlatidan introduksiya qilingan Royal Gloriya, Summer va Royal Diksiy navlarida nisbatan kechroq ekilgani va ko‘chatlarni xolati yaxshi bo‘lmaganligi sababli eng past ko‘rsatkichlarni ko‘rsatdi. Kurtaklarning bo‘rtishi Britniy leyn navida 24 mart kuniga to‘g‘ri keldi. 25 mart kuni nazorat sifatida olingan Lola va Big bang navlarida kurtaklar bo‘rtishi kuzatildi. 26.03 da Samanta navi 27.03 sanasida Platimon navlarida kurtak bo‘rtishi kuzatildi. Qolgan navlar esa 15.05 sanasida ekildi va kurtak bo‘rtishi shunga mos tarzda 21.05 kuniga to‘g‘ri kelganligi kuzatildi (1-jadval).

Xulosa va tavsiyalar. Shaftoli bog‘i navlarida fenologik kuzatuvlar olib borish natijasida ochiq maydondagi Lola navining vegetatsiya davri 220-230 kun bo‘lsa, yopiq inshootdagi Lola navi esa 240-250 kunni tashkil etdi. Ochiq maydonga nisbatan yopiq inshootda vegetatsiya davri davomiyligi 15-20 kunga uzayganligi aniqlandi. Shu sababli shaftoli bog‘larini issiqxona sharoitida barpo qilib, ochiq maydonga nisbatan erta hosil olish natijasida yuqori samaradorlikka erishish mumkinligi aniqlandi.

ADABIYOTLAR:

1. Mirziyoyev Sh. PF-4947-son. “O‘zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo‘yicha harakatlar strategiyasi to‘g‘risida”. Prezident Farmoni. – Toshkent, 2017 yil 7 fevral.
2. Еремин Г.В. Перспективы создания сортов косточковых культур для интенсивных технологий возделывания / Г.В. Еремин// Роль сортов и новых технологий в интенсивном садоводстве. – Орел, 2003. – С. 92-94.
3. Инструктивные указатели по проектированию и выращиванию защитных лесных насаждений и агротехническим противоэрозийным мероприятиям в Узбекской ССР. – Т.: СредАзНИИЛХ, 1987.
4. Витковский В.Л. Плодовые растения мира. СПб.: Изд-во «Лан», 2003. – 592 с.